

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM

AKUSTEMOLOGIA WSPÓŁCZESNOŚCI. REFLEKSJA NAD POTENCJAŁEM ANTROPOLOGII DŹWIĘKÓW.

Zainteresowanie akustycznym doświadczaniem świata należy wiązać ze wzrostem produkcji dźwięków, procesami informatyzacji oraz digitalizacją różnorodnych obiektów i manifestacji kulturowych. Współczesne możliwości reprodukcji, archiwizowania i dystrybuowania dźwięku przyczyniają się do dezintegracji dotychczasowych granic czynionych pomiędzy dźwiękiem a muzyką, hałasem i ciszą, a pojawianie się nowych praktyk akustycznych wytwarza nowe audytywne systemy wiedzy oraz tożsamości. W efekcie mamy do czynienia z intensywną dyskursyfikacją doświadczeń akustycznych a także ze wzrostem świadomości roli dźwięku w procesach społeczno-kulturowych. Szeroko rozumiany dźwięk wkracza w pole zainteresowań antropologii kulturowej.

Jedną z bardziej interesujących koncepcji, jakie pojawiły się w obrębie tej dyscypliny, jest koncepcja akustemologii autorstwa amerykańskiego etnomuzykologa i antropologa Stevena Felda (1984, 2004). Służy ona opisaniu sposobów, w jakie dźwięk staje się centralny w procesach produkcji znaczeń o charakterze kulturowym. Jako rodzaj perspektywy interpretacyjnej często bywa limitowana do tradycyjnych światów społeczno-kulturowych, jakkolwiek wobec procesów udźwiękowienia kultury współczesnej poszerzenie jej zastosowania staje się zasadne. Dlatego też proponuję podjęcie refleksji nad antropologią dźwięku poprzez implementację perspektywy akustemologicznej w odniesieniu do współczesnych zachodnich praktyk kulturowych. Moim celem jest zasygnalizowanie poznawczego i analitycznego potencjału antropologii dźwięku, która uprawomocnia soniczne wymiary praktyk kulturowych. Spośród nich najbardziej interesują mnie te, które można osadzić w kontekście kultury współczesnej - zglobalizowanej, transnarodowej, heterogenicznej i technologizowanej.

Koncepcja kultury współczesnej pozwala na stawianie pytań o kontekst dla różnorodnych, akustycznych i audytywnych praktyk w życiu społecznym – działań zapośredniczonych przez technologie i nowe media. Paul Rabinow (2007:1-6) uważa, że termin „współczesność” jest zarówno pojęciem jak i referentem. Nadając mu wymiar konceptualny za jego pomocą zadajemy pytania o to, co w owej współczesności się zawiera. W takim ujęciu współczesność nie oznacza żadnej epoki i odnosi się raczej do tego, co znajduje się w procesie wyłaniania i powstawania,

hybrydyzowania i remiksowania.

W latach 70. XX wieku Steven Feld (1982) bazując na badaniach etnograficznych zrealizowanych wśród Kaluli z Bosavi w Papui Nowej Gwinei ukuwa koncepcję akustemologii. Należy ją traktować jako analogiczną do filozoficznego pojęcia epistemologii, z tą jednak różnicą, że jest to epistemologia akustyczna, w której dźwięk odgrywa istotną rolę w procesie budowania wiedzy o otaczającym człowieka świecie. W ujęciu Felda akustemologia to teoria kognitywnego potencjału dźwięku i słyszalności. Innymi słowy to akustyczna teoria wiedzy dotycząca tego, co i jak doświadczamy poprzez dźwięk oraz słyszenie w odniesieniu zarówno do tego co bieżące jak i historyczne, kolektywne jak i jednostkowe w określonym kontekście społeczno-kulturowym. Teoria ta zakłada, iż dźwięk zawsze jest usytuowany i manifestuje się doświadczającemu podmiotowi oraz jest zdeterminowany intencjonalnie jako coś, co wpływa na ludzi na różnych poziomach; dodatkowo także, że manipulowanie dźwiękiem to jedno z podstawowych narzędzi człowieka nie tylko do orientacji w rzeczywistości, ale również jej wytwarzania (Krogh, Lonstrup 2008)

Pojęć opisujących dźwiękowy wymiar rzeczywistości jest oczywiście wiele a różnie rozumiany dźwięk staje się przedmiotem badań, interpretacji oraz refleksji licznych dyscyplin naukowych. W ich ramach rozważania o dźwięku koncentrują się na jego rozmaitych użyciach i percepcjach, na przykład w nowych mediach, projektowaniu produktów i strategii marketingowych, kreowaniu przestrzeni architektonicznych, sztuce, muzyce czy ideologiach rozumianych z perspektywy antropologicznej. W rezultacie debatuje się nad różnie ujmowanymi krajobrazami dźwiękowymi, ekologiami i politykami określanymi jako audialne, audiofoniczne, audytywne czy akustyczne. Sama audialność sygnalizuje, że mamy do czynienia z dźwiękiem funkcjonującym w konkretnej formie, która pozwala mu krążyć w przestrzeni komunikacyjnej. Jest to także określenie kanału percepcji dźwięku zapisanego na jakimś nośniku danych. Najbardziej aktualnie to, co przybiera formę „audio” jest dźwiękiem zapisanym cyfrowo. Koncepcja ta jest dla mnie istotna w odniesieniu do tego, co można nazwać etnografią poprzez dźwięk. W swojej pracy nierzadko posługuję się pojęciem audiografii, które posiada roboczy charakter i pozwala mi na dookreślanie to, czym się zajmuję w swoich dźwiękowych badaniach. Audiografia jest jednak przede wszystkim techniką badawczą – nie tylko sposobem dokumentowania rzeczywistości lecz także wywoływania akustycznej wiedzy terenowej. Rzec można, iż jako technika badań jest obecna w antropologii kulturowej od momentu, kiedy tylko pojawiła się możliwość rejestracji dźwięku. Współcześnie jeśli bierzemy się za badania akustycznych wymiarów rzeczywistości nie da się jej zaprezentować inaczej niż poprzez dźwięk. Próba tekstowego jedynie opisywania przestrzeni i praktyk dźwiękowych wydaje się absurdalna. Dzisiejsza technologia znacznie upraszcza proces badawczy (rejestrację), następnie tworzenie reprezentacji i interpretacji (edycja, postprodukcja, dystrybucja). Antropologii poprzez dźwięk nic już nie ogranicza. Co ważniejsze klasyczne dla antropologii

tematy manifestują się poprzez dźwięk – tożsamości etniczne, narodowe, subkulturowe, transnarodowości, komunikacja, interakcje, wiedza, pamięć, sztuka, polityka, ekonomia czy gender. W zasadzie każdy element rzeczywistości, który posiada w sobie potencjał poznawczy z perspektywy antropologicznej można badać audiograficznie.

Stwierdzenie, że kultura manifestuje się poprzez dźwięk jest trywialne a antropologia od zawsze miała do czynienia z tym, co dźwiękowe w kulturze i życiu społecznym. Przede wszystkim antropolodzy specjalizują się w słuchaniu innych ludzi docierając do systemów znaczeń, norm, wartości, praktyk właśnie przez ich foniczne manifestacje. Zmysł słuchu dla praktykowania badań terenowych wydaje się tak istotny jak zmysł wzroku. Trudno sobie wyobrazić antropologa, który nie jest w stanie słyszeć tego, co ludzie mają do powiedzenia oraz tego jak brzmi świat, w którym żyją. Bez dostępu do poziomów deklaracyjnych nie dałoby się dotrzeć do abstrakcyjnych sposobów porządkowania rzeczywistości.

Wytwarzanie dźwięków zawsze miało określony sens a rzeczywistość akustyczna współtworzy to, co codzienne i rytualne, ekonomiczne i polityczne. Dźwięki, które nas otaczają biorą udział w procesach wartościowania, oznaczania i zawłaszczania – przestrzeni, ideologii czy tożsamości. Z tego powodu warto jest przyglądać się sposobom udzielania głosu określonym grupom społecznym, strategiom ich wzajemnego sytuowania w wymiarze akustycznym, audialnym i audytywnym. Nieograniczone możliwości, jakie daje dziś technologia, powoduje, że mamy do czynienia z intensyfikacją sfer i praktyk akustycznych. Kultura udźwiękawia się także w sensie fonicznym – nabiera coraz częściej charakteru oralnego, który zastępuje pisane, znakowe moduły manifestowania, na przykład przynależności czy też rozprzestrzeniania się wiedzy. Tu warto zwrócić uwagę na potencjał tkwiący w koncepcji akustemologii, która dopiero teraz staje się narzędziem wykorzystywanym w badaniach dźwiękowych wymiarów rzeczywistości w kontekście społeczności złożonych i zindustrializowanych. Pozwala bowiem nie tylko na szacowanie form i kanałów słuchania, powstawania i rozprzestrzeniania się kultur audytywnych, ale także na inne rozumienie tego jak świat jest konstruowany (w sensie poznania, rozumienia i doświadczenia). Akustemologia jest tą kategorią, która umożliwia uprawianie antropologii z innej alternatywnej perspektywy. Próba rozumienia procesów udźwiękawiania kultury współczesnej jest jednoznaczna z podjęciem zredefiniowanego (względem wizualistycznego paradygmatu) wysiłku analitycznego i interpretacyjnego w badaniach nad globalizacją, lokalizacją, mobilnością, wytwarzaniem się nowych form społecznych, komunikacją, estetyzacją i ideologizacją szeroko rozumianych przestrzeni życia społecznego. Akustemologia rozumiana jako epistemologia akustyczna pozwala zadawać pytania o rodzaje wiedzy, tożsamości i znaczeń (współ)wytwarzanych w różnorodnych praktykach dźwiękowych, w których granice dźwięku wyznaczają jednocześnie granice doświadczenia i poznania. Oczywiście dźwięk nigdy nie istnieje w oderwaniu od miejsca, sytuacji,

ludzi będących ze sobą w określonych relacjach a także nie istnieje jako wrażenie percepcyjne oddzielnie od doznań dostarczanych przez inne zmysły, które zawsze podlegają działaniom klasyfikacyjnym i hierarchizującym. Wobec tego zawsze będziemy mieć do czynienia z korelacją między słuchaniem a innymi zmysłami, ciałem, społeczeństwem, materialnością, technologią i mediami - z korelacją, która podlega zmianom historycznym, konwencjonalizowaniu i normalizacji. To zaś rodzi pytanie o praktyki dźwiękowe, które służą wyrażaniu różnorodnych systemów wartości, o dyskursy dźwiękowe, formy ontologii i wiedzy o dźwięku i słuchaniu. Z mojej perspektywy po pierwsze bezpośrednie zainteresowanie dźwiękowym wymiarem rzeczywistości, po drugie udźwiękowienie samej antropologii – jednoznacznej z odejściem lub co najmniej redefinicją i przewartościowaniem paradygmatu wizualnego, otwiera prawdziwie fascynujące pole badawcze z ogromnym potencjałem nowego sposobu rozumienia zjawisk, jakie zachodzą w kulturze współczesnej; zmian, które także zachodzą w samej nauce.

Feld S. *Doing anthropology in sound*. *American Ethnologist* 2004, vol. 31, nr 4, s. 461-474.

Feld S. *Sound and Sentiment. Birds, Weeping, Poetics, and Song in Kaluli Expression*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1982.

Feld S. *Sound structure as social structure*. *Ethnomusicology* 1984, vol.28, nr 3, s. 383-409.

Korgh M. Longstrup A. i in. *Hear (h)ear. An acoustemological manifesto*. 2008. [online] [Dostęp 10.05.2012] Dostępny w Internecie: http://ak.au.dk/fileadmin/www.ak.au.dk/Manifesto_for_Englishthe_web.pdf

Rabinow Paul. *Marking Time: On the Anthropology of the Contemporary*. Princeton: Princeton University Press 2007.